

**UNIVERZA V LJUBLJANI
TEOLOŠKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

DRŽA PONIŽNOSTI V DUHOVNOSTI

Tomaz Rozman

Ljubljana, 2016

**UNIVERZA V LJUBLJANI
TEOLOŠKA FAKULTETA
Visokošolski strokovni program Teologija**

DIPLOMSKO DELO

DRŽA PONIŽNOSTI V DUHOVNOSTI

Tomaž Rozman

Mentor: doc. dr. Ivan Platovnjak

Ljubljana, 2016

Zahvala

Kot otrok sem bil versko vzgojen z zgolj znanjem osnovnošolskega verouka, v občutljivih letih odraščanja pa prepuščen sam sebi oziroma svoji iznajdljivosti.

Življenjske preizkušnje so me tako zaznamovale, da na začetku zrelih let nisem vedel, kaj bi bilo še smiselno početi. V teh letih sem podoživljal, ne da bi se mogel globinsko zavedati svojih čutenj, film »neznanega scenarista« v meni, ki bi bil lahko drama brez razpleta.

Doživljal sem vzpone lastnega ega v samozadostnosti ali pa sem, nasprotno, občutil praznino in popolno zavrženost, ki je vodila v osamljenost. Mislil sem, da bodo lastne moči zadostovale, da bi se rešil pasti brezna, v katero sem bil pogreznjen. Vendar je bila groza v lastni ujetosti v notranji konflikt. Zato nisem mogel vzdržati v zakonskem odnosu in sem enostavno moral oditi, ker bi sicer duhovno, če že ne telesno, umrl. V bistvu je šlo za notranji nezavedni svet, v katerem so se odzrcalili afekti.

Po treh letih anamneze in rehabilitacije me je človeška razdvojenost vodila do točke, da sem se leta 2003 priključil skupini Srce, ki deluje v okviru Duhovnega središča svetega Jožefa na Poljanah v Ljubljani. Počasi sem se začel zavedati, kakšen ujetnik lastnih senc sem oziroma kakšen nahrbtnik sem nosil vseskozi.

Odkrivanje podob Boga sodnika, neusmiljenega zalezovalca, ki išče zgolj moje grehe, do pravičnega Boga, ki končno hudo kaznuje, je padla in znotraj sebe sem moral nekaj zamrzniti, če ne zanikati. Izbira je skromna: če ne Boga, lahko sebe. Duhovne vaje so bile tista ozka vrata, ki sem jih odprl. »Tedaj mu je nekdo rekel: 'Gospod, ali je malo teh, ki se bodo rešili?'« (Lk 13,23a)

Moje besede so najprej namenjene Gospodu, ki se mu v edinosti in polnosti zahvaljujem, potem pa vsem ljudem, ki mi jih je poslal naproti v življenju. Torej vsem tistim, ki so z menoj preživeli lepe, pa tudi težke čase – v prošnji odpuščanja za vse hudo, ki sem jim ga prizadejal.

Kazalo

Uvod	1
1. Opredelitev ponižnosti v krščanski tradiciji	3
1.1 Moč Duha v modrosti očetov.....	3
1.2 Trojna razsežnost in Božje delo.....	5
1.3 Duhovnost in tradicija meništva.....	7
2. Poti duhovnega življenja	8
2.1 Vzpenjanje na pot moči.....	9
2.1.1 Rojstvo ranjenosti.....	10
2.2 Sestop na pot šibkosti.....	11
2.1.2 Preobrazba.....	12
2.3 Pot Duha.....	14
2.3.1 Kesanje.....	16
2.3.2 Med sličnostjo in samopodobo.....	17
3. Molitev v globini izvora svetosti	19
3.1 Umiranje samemu sebi.....	20
3.2 Duhovnost razločevanja.....	22
3.3 Priče božjega uboštva.....	24
4. Pomen ponižnosti za današnjega človeka	26
4.1 Raziskava.....	26
4.1.1 Vprašanja.....	26
4.2 Rezultati in vrednotenje.....	28
4.2.1 Evalvacija raziskave.....	32
Sklep	34
Povzetek in ključne besede	35
Summary and keywords	36
Reference	37

UVOD

Mnogo ljudi v sodobnem svetu išče življenjski smisel, predvsem ko začutijo lastno omejenost, ko izkusijo lastne slabosti, na način, ki jim je bil doslej nepoznan. Nekateri imajo za seboj osebno izkušnjo, pri tem se počutijo prizadete in nemočne ter si ne morejo niti sami več pomagati. Spet drugi so postali celo skeptični, saj so krščansko duhovnost v preteklosti lahko doživljali kot moralizirajočo. Je svetost namenjena le popolnim in krepostnim ljudem? Ali je ravno prek slabotnosti, šibkosti in ranljivosti z vsemi padci mogoča grešnim? V vsem nerazumevanju onih ali drugih zapuščenih, ki so ali še bodo sestopili skozi ozka vrata neuspeha, tesnobe, bolezni, starosti, propada. Vsi ti pridejo do tiste ničelne točke, na kateri so na začetku izhodišča.

Človek ima lahko še v tako neugodnih okoliščinah v sebi prostor svobode, ki mu ga nihče ne more vzeti, saj je njegov vir in porok Bog. Tu se lahko odpremo za osebni odnos z Bogom, ko iščemo številne odgovore na svoja vprašanja in predvsem hrepenenje. Kako prepoznati svojo pot iz lastnega izkustva, pot presegajoče ljubezni? Ali obstaja duhovnost v življenju iz notranjega vira? Ali lahko duhovnost odgovori na vprašanja? Kaj je mogoče narediti z neuspehom? Kako naj z njim shajamo? Ali iz njega lahko ustvarimo kaj novega? Mnogi današnji sodobniki opredeljujejo duhovnost kot pot ponižnosti.

Krščanska duhovnost se je prakticirala v meništvu. Že zgodnji menihi so se ubadali z lastnimi strastmi, zato so se lotili samospoznavanja, da bi prišli do pravega, živega Boga. Duhovnost pa se je ukvarjala tudi z ideali, ki si jih je postavila za zgled. Izhaja iz zadanih ciljev, ki naj se dosežejo z askezo in molitvijo. Vzeti so iz študija Svetega pisma, cerkvenega moralnega nauka, pa tudi iz podob, ki si jih ljudje oblikujejo sami. To je usmeritev duhovnosti, ki ustreza hrepenenju ali celo želji, povzpeti se vedno višje, da bi zgolj s svojimi močmi prišli bliže k Bogu. Moralna teologija je posegala po njej v asketiki, v učenju o doseganju krščanske popolnosti in kreposti.

Do te duhovnosti pa je skeptična sodobna psihologija, saj vidi v njej nevarnost, da se človek notranje stre. Poistovetiti se s temi ideali lahko pomeni, da moramo potlačiti lastno resničnost. Prav skozi čutenja smo sposobni razviti še svoje neznane dele, potem ko jih razumsko razčlenimo in spoznamo zakonitosti življenja, kar omogoči, da lahko vodimo svoje življenje na področju čustev, odločanja in delovanja.

Stanje milosti dosežemo, ko lahko živimo s to silno vročično strastjo, ne da bi pri tem izgoreli.

Bistveno vprašanje, na katero bi želeli odgovoriti v tej nalogi, je, ali je ponižnost tista drža do Boga, ki omogoča vzpostaviti ozdravljeni odnos do samega sebe in do soljudi. Ali drugače rečeno, ali je mogoče najti pot v izkušnjo presegajoče resničnosti, notranjega miru in sreče.

Osnovna naloga duhovnosti je, da v moderni obarvani mavrici dá pravilno orientacijo in jasna merila za razločevanje. Potrebujemo primeren jezik in način pristopa do ranjenih, ubogih in trpečih.

1. OPREDELITEV PONIŽNOSTI V KRŠČANSKI TRADICIJI

Apoftegme, kot na kratko imenujemo izreke očetov, spadajo med najstarejše spomenike krščanskega izročila in krščanska duhovnost je našla v njih navdih. Njihova vsebina ni teologija, temveč izraz življenja in človekovega notranjega boja. Niso kakršni koli izreki, ampak besede tolažbe in osebne nagovora konkretnemu človeku v njegovi stiski. Notranje stanje človeka v stiski, kljub njegovi konkretnosti, je prav lahko tipično, kajti zbežanost in malodušnost sta »naravni« ter značilni za določeno stopnjo duhovnega razvoja.

Puščavski očetje so se v starih časih podali v puščavo in niso ozdravili samo sebe, ampak so postali zdravniki tudi za druge. Če pa gre kdo od nas v puščavo, hoče prej ozdraviti druge kakor sebe.

Puščavski očetje vedo, kako je s človekovo dušo. »Neustrašno in brez varljivih predstav zrejo v temne skrivnosti človekovega srca. Ne poznajo namreč le bolezni duše. Poznajo tudi zdravila, med katerimi ponižnost predstavlja nekakšen 'kamen modrijanov', tisto silo, ki ji v toku preobrazbe, spreminjanja, metamorfoze duševnih moči pripisujejo bistven učinek. Toliko bolj upravičeno v naših puščavskih očetih vidimo prve krščanske 'psihoterapevte'.« (*Modrost puščave* 1994, 133)

1.1 MOČ DUHA V MODROSTI OČETOV

V samoti Egiptovske puščave, kjer se je porodilo meništvo, so napisana izročila v *Apophthégmata hagíon gerónton*. Za nas je nenavadna posebnost izrekov očetov, saj zahtevajo poseben način branja, smisla apoftegem namreč ne »razumemo«, ampak ga »izkusimo«, kar pa zahteva potrpežljivost duše. V svoji raznolikosti zahtevajo zbranost, v globini nove razsežnosti pa jih ne doumemo takoj.

Številni izreki izpričujejo, da je ponižnost pomembnejša od vseh drugih kreposti. Ko očetje govorijo o krepostih, govorijo o duševnih in duhovnih sposobnostih. Človek potrebuje ponižnost in strah božji prav toliko kot zrak, ki ga diha (*Izreki svetih starcev* 2002, 187).

Pogosto tisti, ki je prosil za nasvet, ni prišel z jasnim vprašanjem, ampak je navadno prosil: »Oče, povej mi besedo!« Vendar je beseda natančno ustrezala notranjemu stanju prosilca in ni bila splošen izrek iz duhovnega življenja. Konkreten značaj odgovora ni tako očiten,

ker se ni ohranilo vprašanje. Skozi ustno izročilo izrekov se je navadno ohranilo samo jedro izreka, kar samo potrjuje značilnost apoftegme, ki je bila vselej osebni nagovor.

»Neki oče je rekel: 'Če kdo bratu kaj naroči v božjem strahu in ponižnosti, potem bo takšna beseda, ki je bila izrečena zaradi božje volje, pri bratu dosegla, da bo poslušal in uresničil, kar mu je bilo naročeno. Če pa kdo ne želi ukazovati iz strahospoštovanja pred Bogom, ampak hoče brate obvladovati zaradi lastne oblasti in samovolje, potem On, ki vidi skrivnosti srca, ne bo dopustil, da bi brat ubogal in naredil to, kar mu je bilo zaukazano. Kar koli je namreč od Boga, je od vsega začetka odeto v ponižnost, kar pa se zgodi iz napuha, jeze ali razburjenja, prihaja od sovražnika'.« (*Modrost puščave* 1994, 32)

Pri besedilih pričujočega izbora se ne bomo zgražali nad njihovim tonom, ki je tudi izzivalen, in se ne čudili besedam teh modrih očetov, ki so slišati kot skrajnost. V izrekih je ubesedena stvarna in nujna resnica, vendar za tistega, ki je vprašal, čeprav ta tudi ni veljavna le zanj.

Ponižnost ima prednost pred askezo, ki je bila prvim puščavnikom vsakdanja vaja za ohranjanje duhovne kondicije. »O nekem očetu so pripovedovali, da se je sedemdeset dni postil tako, da je jedel samo enkrat na teden. Prosil je Boga, da bi mu pojasnil neki izrek iz Svetega pisma, toda Bog se mu ni razodel. Tedaj je rekel pri sebi: 'Glej, tako se trudim in nič mi ne koristi, šel bom raje k svojemu bratu in ga vprašal o tem.' Ko pa je stopil ven in zaprl vrata, da bi se odpravil k bratu, je bil k njemu poslan Gospodov angel, ki mu je rekel: 'Sedemdeset dni posta te ni približalo Bogu, sedaj pa, ko si se ponižal in se odpravil k bratu, sem poslan, da ti razjasnim tisto mesto iz Svetega pisma.' In potem, ko mu je angel razložil izrek, ki ga je mučil, ga je zapustil.« (*Modrost puščave* 1994, 28)

Oče Arzenij je pravil: »Od svetne izobrazbe res nimamo ničesar, egipčanski kmetje pa so si kreposti pridobili z lastnimi napori.« (*Modrost puščave* 1994, 126) Z »lastnimi napori« tu ne pomeni nasprotno kot »po božji milosti«, čeprav so še v poznejših časih pod vtisom teološkega »spora o milosti« nemalokrat tako razumeli puščavsko duhovnost. Take razlage besed očetje ne bi mogli razumeti, saj zanje ni bila milost samo zmaga, ampak tudi boj, saj Bog deluje tako, da tisti, ki sprejema, postaja dejaven, saj ga spodbuja in usposablja.

V ponižnosti so puščavski očetje videli moč, ki premaga vse napade hudega duha. Moč ponižnosti je Božja, o kateri govori sv. Pavel, da se razodeva v tistih, ki priznavajo svojo nemoč in zaupajo v pomoč od zgoraj. »'Dovolj ti je moja milost. Moč se dopolnjuje v slabotnosti'. Zato se bom zelo rad ponašal s svojimi slabostmi, da bi se v meni utaborila

Kristusova moč. Vesel sem torej slabotnosti, žalitev, potreb, preganjanj in stisk za Kristusa. Kajti močan sem tedaj, ko sem slaboten.« (2 Kor 12, 9-10)

Oče Pimin se je začudil: »Proti tebi se borijo demoni? Ne borijo se z nami, dokler ravnamo po svoji volji. Kajti demoni so postali nagnjenja naše lastne volje in oni so tisti, ki pritiskajo na nas, da spolnjujemo svojo voljo.« (*Modrost puščave* 1994, 70)

Očetje pravijo, da kadar smo skušani, smo bolj ponižni. Kajti tedaj Bog vidi našo slabotnost in nas varuje. Kadar pa se hvalimo, nam vzame svoje varstvo in se pogubimo.

»Podobno je prepričan apostol Pavel: 'Njemu, ki ljubijo Boga, vse pripomore k dobremu.' Sv. Avguštin dodaja: 'Celo vaši grehi.' Naša človeška revščina nas ohranja v ponižnosti. Zanj je ponižnost priznanje lastne mere in resnično samospoznanje.« (Grün in Dufner 2008, 34) Medtem ko človeška moč pomeni biti nekaj 'bolj' – bolj upoštevan, bolj slaven, bolj bogat, je moč Duha v nastajanju 'manj' – manj ponosen, manj pohlepen, manj zavisten. Moč ponižnosti je moč Duha, ki prečiščuje dušo, da jo napolni z Bogom, njegovo ljubeznijo in mirom.

1.2 TROJNA RAZSEŽNOST IN BOŽJE DELO

V izrekih puščavskih očetov zaznamo trojno razsežnost ponižnosti, ki se najprej izraža v človekovem odnosu do Boga, z bližnjim in ne nazadnje samim seboj. Vse te tri razsežnosti se kažejo v priznavanju odvisnosti od Boga, realističnem pogledu nase in spoštljivem odnosu do vsakega človeka.

»Nekega starca so vprašali: 'Kaj je ponižnost?' In odgovoril je: 'Ponižnost je veliko, da, božje delo! Pot k ponižnosti pa je tale: 'Človek naj opravlja telesno delo, sebe naj ima za grešnika med grešniki in vsem naj se podredi.' Brat je vprašal: 'Kaj pomeni biti vsem podrejen?' Starec je odvrnil: 'To pomeni, da ne pazimo na napake drugega, ampak vselej na svoje in pri tem nenehno prosimo Boga.'« (*Modrost puščave* 1994, 26)

Kdor je ponižnega srca, nikogar ne gleda zviška, ampak v njem vidi Kristusa in je vedno pripravljen učiti se od drugih. Oče Matoes ugotavlja še drugi vidik. Bolj se človek približa Bogu, toliko večjega grešnika se vidi. To pa nas dela prizanesljive in sočutne z napakami bratov. »Ponižnost je v tem, da bratu, ki se je pregrešil zoper tebe, odpustiš, še preden te je prosil odpuščanja.« (*Modrost puščave* 1994, 27)

Zavest lastne nepopolnosti pred Bogom nas varuje pred obsojanjem. Vendar zavest ni v tem, da javno obtožujemo in ponižujemo sami sebe. Kaj iskreno mislimo o sebi, se pokaže, kadar nam slabotnost očitajo drugi. Ko se človek zaveda svojega stanja, ga nič ne zmede.

Način, kako se odzivamo na pohvalo in grajo, je puščavskim očetom preizkusni kamen pristnosti. Pri očetu Makariju piše: »Ko je neki brat prišel k očetu Makariju in ga prosil: 'Aba, reci mi besedo, kako se lahko rešim?', mu je starec rekel: 'Pojdi h grobu in zasmehuj mrtve.' Brat je šel, grob zasmehoval in obmetaval s kamni. Nato je šel in poročal starcu. Ta mu je rekel: 'Ali ti niso ničesar rekli?' Odgovoril je: 'Ne.' Starec mu je rekel: 'Pojdi jutri zopet tja in jih poveličuj!' Brat je šel h grobu, mrtve slavil in jim govoril: 'Apostoli, sveti in pravični!' In prišel je k starcu in mu dejal: 'Slavil sem jih.' In ta ga je vprašal: 'Ali ti niso ničesar odgovorili?' Brat je rekel: 'Ne!' Starec mu je dejal: 'Veš, kako zelo si jih sramotil, a ti niso nič odgovorili, in ko si jih slavil, ti niso nič rekli. Tako tudi ti, če hočeš biti odrešen, postani mrtev. Ne meni se za krivico, ki ti jo storijo ljudje, niti za njihovo slavljenje. In tako boš rešen'.« (*Izreki svetih starcev* 2002, 149)

Ponižnega človeka ne vznemirja niti graja niti hvala, ker se ne ubada več s seboj. Ve, od kod prihaja dobro, ki je v njem. Če je deležen pohvale, je ne zavrača, ker ta gre Bogu, niti je ne ohranja zase, ampak z velikim veseljem vse predaja Njemu. Prav tako ostaja miren, če ga kritizirajo, ker ni v skrbeh zaradi mnenja drugih, nič od zunaj in ne od znotraj ne more skaliti njegovega notranjega miru.

»Neki brat je vprašal aba Motija: 'Če pridem prebivat v kak kraj, kako hočeš, da bi se tam vedel?' Stari mu odgovori: 'Če bivaš v kakem kraju, si ne želi izstopati zaradi česar koli, češ ne pridem k bogoslužju, ali: od obeda ljubezni ne jem, takšne stvari namreč ustvarjajo prazen sloves in pozneje boš naletel na težave. Ljudje namreč tečejo tja, kjer najdejo takšne stvari.' Brat mu tedaj reče: 'Kaj naj torej storim?' Starec mu reče: 'Kjer koli se ustaviš, enako delaj kot vsi drugi. In če vidiš, da delajo tisti, o katerih si prepričan, da so pobožni, tudi ti to stori in boš spokojen. To je namreč ponižnost, da si enak kot drugi. Ko ljudje vidijo, da ne izstopaš, ravnajo s tabo kot z ostalimi in nihče te ne bo nadlegoval.'« (*Izreki svetih starcev* 2002, 166)

Ponižnost ima še eno zanimivo lastnost. Kakor se razsipa zaklad, tako izginja krepost, ki se razglaša in daje v javnost. Če se kdo sam po sebi zdi ponižen, je to zanesljivo znamenje, da je njegovo prepričanje utvara. Osredotočenje na lastno ponižnost slednjo prežene. Ponižnost, ki se zaveda same sebe in vzbuja pozornost, se spremeni v domišljavost, nad

svojo lastno ponižnostjo. Ponižnost tudi ni krepost, ki bi jo z vajo lahko dosegli sami, temveč je posledica izkustva Boga in lastne resničnosti.

1.3 DUHOVNOST IN TRADICIJA MENIŠTVA

V duhovnosti razumemo ponižnost v sozvočju s sv. Benediktom in tradicijo, iz katere črpa, kot religiozno držo. Ne bomo je povezovali z negativnimi asociacijami, ki pomenijo izogibati se zahtevam življenja in napačno skromnost, s katero lahko prekrivamo egoizem. Torej ne more biti krepost, ki bi si jo pridobili sami, ampak je izraz božje izkušnje in naše lastne resničnosti. Priznanje naše človeškosti ni le pogoj za to, da postanemo pristni ljudje, temveč tudi pogoj za resnično izkušnjo Boga. Brez ponižnosti bi se mistiki vse prehitro poistovetili z Bogom. Ponižnost varuje naše srečanje z Bogom pred napačnimi predstavami, ne nazadnje pred lastnim napuhom, da bi se poistovetili z Bogom. Že Evagrij Pontski, cerkveni učitelj, ki ga navajata Grün in Dufner (2008, 108), opiše ponižnost ne le kot čustvo nizkosti in zemeljskosti, ampak tudi krotkosti. »V krotkosti človeka se kaže, da ga je njegovo ponižno samospoznanje v njegovem srcu spremenilo.«

Nova zaveza ne razume ponižnosti le kot razmerje do Boga, temveč tudi kot razmerje do ljudi. Ponižni ne zaničuje brata in sestre, temveč v njiju vidi Kristusa. Krotkost ni drža, ki bi izvirala iz človeškega značaja, ni izraz preobražene napadalnosti, temveč izraz vere v usmiljenega Boga Očeta, ki je v to zemeljsko resničnost poslal svojega Sina Jezusa Kristusa. Jezus Kristus je vse človeštvo sprejel in odrešil, ko je v svoji človeškosti s seboj v nebesa vzel vse naše slabosti, ker se je spustil v globine zemlje. Cilj ponižnosti je ljubezen, ki prežene ves strah. Ker smo se v ponižnosti spustili v pekel lastne razdvojenosti, smo izgubili strah pred večnim peklom.

2. POTI DUHOVNEGA ŽIVLJENJA

»Da postanemo sveti, moramo priti do skrajnosti, do takšnega izničenja, da nam preostane le nekaj: upati v Boga. Ko smo povsem osiromašeni, nas lahko reši le še zaupanje v lastno uboštvo, upanje, ki izvira iz revščine. Največja svetost se skorajda zlije v grešnost, ki nima ničesar več in ki nima drugega vira kot upanje v božje usmiljenje. Namen očiščevanja duše, trpljenja, v katero dušo potopi božja luč, je le ta, da pride do popolnega osiromašenja, iz katerega se prebudi dejanje upanja.« (Sveta Terezija Deteta Jezusa 1997, 237)

Nikoli ne smemo mešati svetosti z moralno popolnostjo, ki jo uresničimo prek naravnih kreposti. Ne bi smeli pozabiti, da je najbolj nevrotičen bolnik zaradi svojega uboštva in trpljenja lahko Bogu bliže kakor najbolj uravnovešen človek. »Od svojega desetega ali dvanajstega leta je užival mamila in včasih alkohol. Bil je v zaporu, kljub vsemu je molil, in ko sem stal pred razdejanjem ranjenega, se vzbudi v meni vprašanje: Ali ta moški, ne da bi popolnoma ozdravel, lahko hodi po poti svetosti?« S temi besedami se obrača na bralca André Daigneault (2006, 8) v svojem delu *Pot nepopolnosti: svetost ubogih* in nadaljuje »ob njihovi agoniji, sem včasih pomislil na Kristusovo trpljenje. Ob teh ubogih v srcu sem se dotaknil resnične ponižnosti in spoznal, da je ovira za svetost duhovni napuh in da pomeni vzpon zanje sestop.«

»Kadar prirejaš kosilo ali večerjo, ne vabi ne prijateljev ne bratov ne sorodnikov ne bogatih sosedov, da te morda oni ne povabijo in ti povrnejo. Nasprotno, kadar prirejaš gostijo, povabi uboge, pohabljene, hrome, slepe, in blagor tebi, ker ti ne morejo povrniti; povrnjeno ti bo namreč ob vstajenju pravičnih.« (Lk 14, 12–14) Prilika o povabljenih vzbuja zanje resnično upanje. Vsi popolni in močni, ki bi bili sicer povabljeni na veliko večerjo, niso hoteli priti. Zato so rekli: »Pojdi brž na mestne ceste in ulice in pripelji sem uboge in pohabljene, slepe in hrome.« (Lk 14,21)

Ko beremo duhovne pisce, uporabljamo podobe, kot so jih uporabljali grški misleci in stoiki, kot je tudi o vzpenjanju po lestvi, kar vzbuja vtis, da gre za napredovanje. Vendar je le ena lestev prava, in sicer lestev ponižnosti. Če si prizadevamo z lastnimi moči, bi bila ta podoba, podoba lestve kreposti. V nevarnosti pa smo, da omahnemo z nje, zaradi lastne domišljavosti. Na lestev ponižnosti pa se povzpemo, potem ko se moramo najprej spustiti v brezno. Tveganje in negotovost sta morda večja od tiste gotovosti, da bomo druge ali sebe rešili.

2.1 VZPENJANJE NA POT MOČI

Svetost, ki jo predlaga Kristus, ni svetost naravnega reda, marveč svetost, ki jo sprejmemo v uboštvu. V priliki o farizeju in cestninarju gre za pravo in napačno svetost. Po prvi sestopimo v lastno uboštvu, po drugi pa po prazni slavi in samozadovoljstvu in občudovanju drugih. Jezus postavi nasproti, kar se pogosto zgodi, dva tipa religiozne drže. Farizej, ki mu ne gre kaj očitati, kar se tiče izpolnjevanja verskih opravil, pravzaprav je zaupal vase, da je pravičen, in tak tudi je, ko gre za pravičnost po človeških merilih. Glavni Jezusov očitek farizejem je, da »so zaupali vase, da so pravični, in so zaničevali druge« (Lk 18,9).

Farizeji vidijo v Bogu nepristranskega sodnika človeških del. Odrešenje je zanje pravična nagrada in plačilo vsakomur, po njegovih zaslugah. Jezus pa nam pokaže pravi obraz Boga, v njegovih očeh je odrešenjski zastonjski dar ponujen vsakomur, ki ga sprejme. Preden je Jezus umrl na križu, je podaril odrešenje desnemu razbojniku. Zaradi njegovega dejanja smrt neha biti dokončno zlo, podrejena je moči življenja. Najkorenitejše je zlo, ko Bog zavrne človeka, ki je večno prekletstvo in posledica človekove zavrnitve Boga. Sveti Pavel ob krizi Cerkve v Galatiji omeni, da so judovsko-krščanski pridigarji prišli Galačane poučit, da je za odrešenje potrebna obreza in spoštovanje judovske postave. Pavel pa je oznanjal, da bodo rešeni le po božji milosti, ki izvira iz vere. Če iščemo svojo uresničitev samo s svojimi naravnimi močmi, razvijemo zgolj eno plat svoje osebnosti, če pa sprejmemo načrt, ki si ga je zamislil Bog ter je vpisan v naravo in Božjo milost, nas ta spodbuja, da se uresničimo tudi na duhovni ravni.

Farizej in cestninar v Lukovem evangeliju sta dve duhovni naravnosti, ki se nenehno bojujeta v nas. Cestninar je zadaj, ne upa si dvigniti oči, ima se za bednega, niti ne poskuša zvedeti, katero »prebivališče« popolnosti bi mu pripadalo. Farizej stoji spredaj, morda v prezbiteriju, in uporabi najbolj liturgični molitveni način: zahvaljevanje in slavljenje. Oba, cestninar in farizej, molita. Cestninarja v zadnji klopi, ki so ga ponižali in zavrnili pristaši uradne vere, ni strah izpovedati moralne bede: »Bog, bodi milostljiv meni grešniku« (Lk 18,13). Farizej, ki se nima za grešnika in zaničuje prosilno molitev, uporabi slavilno: »Bog, zahvaljujem se ti, da nisem kakor drugi ljudje: grabežljivci, krivičniki, prešuštniki ali tudi kakor ta cestninar. Postim se dvakrat na teden in desetino dajem od vsega, kar dobim.« (Lk18,11)

Farizej bi se rad vseskozi obdržal na vrhu lestve idealizirane podobe o sebi, lahko bi rekli, da boleha za sindromom dosežka. Čutimo, da je mu zelo pomembno mnenje drugih, to, kar ljudje mislijo o njem. »Vsa svoja dela opravljajo zato, da bi jih ljudje videli« (Mt 23,5). Cilj farizejevega življenja je postati popoln in dobesedno upoštevati postavbo, da ga bo Bog sprejel v svoje kraljestvo zaradi njegovih del. Zato mora, ko zagreši napako, le-to zanikati ali jo potlačiti, saj je vsaka napaka zanj usodna.

2.1.1 Rojstvo ranjenosti

Farizejeva potreba pa tem, da na druge kaže s prstom ter razumsko utemeljuje svoje napake in grehe, izvira iz njegovega globokega občutka manjvrednosti. Ljudje, ki so govorili o svojih ranah iz otroštva, utegnejo voditi na pot farizejstva. Mnogi znani psihologi, ko opisujejo čutenja otroka, ki išče občudovanje okolice, utemeljujejo njegovo ravnanje iz vzgiba podpore in časti družine, saj je pogosto prevzemal skrb za brate in sestre. Ta prevzame kasneje vlogo pomočnika.

Ko ta »otrok« odraste z ranjenim otroškim srcem, nezavedno ali ker ga je premotilo farizejstvo, bi se lahko zrušil, saj je nenehno odvisen od občudovanja drugih. Ko pa je sam brez občudovalcev, ki se mu prilizujejo, ga je vedno strah, da bi zagrešil kako napako, ter se čuti nemočen in zaskrbljen. »Farizejska rana je nemara v tem, da išče veličino in moč za to, da bi nadomestil svoje pomanjkanje zaupanja v Boga in svojo negotovost, zaradi česar vedno išče prva mesta ob vplivnih in mogočnih ljudeh.« (Daigneault 2006, 26)

Jung govori o inflaciji ponosnih, ki se napihujejo z ideali ali identificirajo z arhetipskimi podobami, npr. s podobo mučenca, preroka in celo svetnika. Zanj je ponižnost pogum gledati v lastne sence. Ponižnost je tudi pogoj, da moremo do drugih razviti zaupanje za občečloveško občestvo. Pot k Bogu vodi prek sestopa v pekel. Tam človek srečuje grozeče vidike svojega nezavednega, ki imajo opraviti s figurami staršev.

»Starši v skladu s svojimi nerešenimi travmami, konflikti, razočaranji, nerazumevanji ustvarjajo pravila in vloge v družini. S tem otroci nezavedno postanejo nosilci starševskega konflikta. V teh družinah vladajo stroga pravila in okorele, okostenele vloge, v njih ni več mesta za ustvarjalnost, drugačnost, vitalnost in življenjski utrip. Vsi zanikani zaznavni elementi preoblikovanega doživljanja imajo lahko katastrofalne posledice v otrokovem nadaljnjem življenju, saj se morajo otroci vedno sprenevedati in ta način v sebi ustvarijo

zelo razdiralen čustveni scenarij. Otroci namreč nikoli več ne bodo vedeli, kaj si zares želijo, kaj zares čutijo, kaj zares mislijo, izgubili bodo temeljni stik s seboj, kar pomeni, da bodo čustveno umrli.« (Gostečnik 2006, 442)

Zelo nazoren je Jean Vanier v svojem delu *Vsak človek je sveta zgodba* v poglavju zidovi, v katerem opiše rojstvo ranjenosti. Oče je z opazko »ne, oči ima po materi« odgovoril nekomu na njegove besede, s tem pa je zavrnil svojega sina z motnjo v duševnem razvoju. V bistvu pa je oče ostal globoko ranjen ob dejstvu, da ima prizadetega otroka. Slabotnost vzbuja strah, tako se pojavi kot znamenje propadanja, lahko z izgubo položaja ali nečesa, kar je pomembno v življenju človeka. Ustvarja praznino, ta pa odpira pot tesnobi, pomanjkanju samozavesti in porodi se občutek krivde. Z svojim življenjskim delom je kot ustanovitelj Barke razločil bistveno v sami antropologiji, zato je človeško bitje opredelil kot bitje, ki je zmožno ljubiti (Vanier 1994, 9). Strinjamo se, da so osebe z motnjo v duševnem razvoju hudo prizadete. Sam izvor do kraja je lahko neprepoznaven, dejstvo je, da so se taki že rodili. Osebe, ki so hudo prizadete, so med najbolj odrinjenimi v naši družbi. Zakon proti izključevanju oseb z motnjo v duševnem procesu je upravičen, vendar pa v taisti družbi velja zakon, ki dovoljuje splav v katerem koli mesecu nosečnosti, če ugotovijo duševno prizadetost otroka. Kaj celostno pomeni zakon proti izključevanju oseb v resničnosti?

Življenje ljudi, ki nočejo sprejeti sledi šibkosti, se zdi navzven zelo velikodušno, saj veliko delajo in so pripravljeni na velike napore, vendar so pri tem nekoliko togi, v njih je nekaj prisiljenega, manjka jim prožnosti in sočutja. Če ne bodo sestopili, se bodo nekega dne znašli na robu zakrknjenosti in duhovne zaslepljenosti.

2.2 SESTOP NA POT ŠIBKOSTI

Prav mistiki in puščavski očetje nam pomagajo razumeti protislovni položaj, v katerem dosežemo višino z globino, povišanje pa s sestopom in izničenjem, ki ga običajno imenujemo ponižnost.

Paradokсно se zgodi, da Gospod sreča človeka prav v tem, pred čimer hoče človek na vsak način pobegniti. Vera brez paradoksov je že močno znižana na človeško raven razumevanja, norm in predpisov. Paradoks je v tem, da človeka prav tam, kjer misli, da ni

ničesar drugega kakor prazen nič, čaka nova polnost. Sveto pismo daje mnoge zgodbe paradoksa božje navzočnosti v človeški šibkosti.

Naj bo to starozavezna izkušnja izraelskega ljudstva: »Gospod se ni nagnil k vam in vas izbral zato, ker bi bili številnejši od vseh drugih ljudstev, saj ste najmanjši izmed vseh, temveč zato, ker vas ljubi in hoče držati prisego, ki jo je dal vašim očetom, vas je Gospod izpeljal z močno roko in vas rešil iz hiše sužnosti, iz roke egiptovskega kralja faraona.« (5Mz 7,7-8) Ali pa novozavezna izkušnja Cerkve: »Glejte, bratje, svojo poklicanost! Ni vas veliko modrih po mesu, ni vas veliko mogočnih, ni vas veliko plemenitih po rodu. Nasprotno, Bog si je izbral tisto, kar je v očeh sveta noro, da bi osramotil modre. Bog si je izbral tisto, kar je v očeh sveta slabotno, da bi osramotil tisto, kar je močno. Bog si je izbral tisto, kar je na svetu neplemenito po rodu in zaničevano, tisto, kar ni bivajoče, da bi onеспособil bivajoče, da se pred Bogom ne bi ponašalo nobeno meso.« (1Kor 1,26-29) Kajti Bog je tisti, ki izbira svojo navzočnost v zgodovini sveta prek ponižnega, tistega, ki mu da prostor v življenju.

Ne moremo si kaj, da ne bi pomislili na to, kako boleč je bil Jezusov sestop, ko se na koncu pridruži grešnikom. Zaradi njih je sestopil v vrste zločincev in umrl najbolj sramotne smrti. Sestopil je do konca, do dna pekla. Križan je med zločincema in nižje ni mogel več sestopiti. Ravno v tem ponižanju in šibkosti Jezus razodene pravi božji obraz. Izbral je pot ponižanja. Potem ko je učil, da bo vsak, ki se ponižuje in sestopa, povišan, je sam sestopil. Široka pot napuha, samozadostnosti in volje po moči se bo morala umakniti ozki poti pristne ponižnosti. »Da prav razumemo: govorimo o duhovni ponižnosti, o drži pred Bogom, torej o pravem odnosu do Boga, ki je človekov Stvarnik in Odrešenik. Ko govorimo o ponižnosti, ne mislimo na kako izrojeno patološkost, kot npr. zatekanje v anonimnost in brezosebnost ter pasivno opazovanje dogajanja, v prepričanju, da človek ne more prav ničesar storiti; ali npr. dopovedovati samemu sebi o lastni ničvrednosti in nesposobnosti, slednje je greh proti ljubezni do sebe in nikakor duhovna ponižnost. Nasprotno: človek bo srečal svojo omejenost in nemoč šele tedaj, ko bo stopil korak naprej, se izpostavil, se predal nalogi, kamor ga pošilja Bog.« (Bizant 2002, 17)

2.1.2 Preobrazba

»Gorje vam«, pravi Jezus, »kadar bodo vsi ljudje lepo govorili o vas.« (Lk 6,26a) Ko se pot začenja spuščati in ne govorijo več lepo o nas, se norčujejo iz naše nepopolnosti ali

napak, ki jih ne moremo več skrivati. V ponižanje sestopimo, ko imamo sovražnike »ljudi lastne hiše«. Te poti osiromašenja nas je strah, našli pa bomo pravi obraz Boga in svetosti, toda ne po tisti poti, po kateri smo ga iskali do sedaj.

Vzpon lastne volje je nasprotje krščanske svetosti. Zmotno bi bilo misliti, da sta naša velikodušnost in dobra volja zmožni iz nas napraviti svetnike, kot je Jezus rekel: »brez mene ne morete storiti ničesar« (Jn 15,5b). Blagoslovljena je ura naše duhovne poti, ko se vse naše človeške opore druga za drugo zrušijo. Sveti Avguštín piše, da so apostoli, ki so hoteli doseči prvo mesto v nebeškem kraljestvu, hoteli biti deležni Kristusove visokosti, ne da bi bili deležni njegovega sestopa (Daigneault 2006, 36).

»Nihče ni šel v nebesa, razen tistega, ki je prišel iz nebes, pravi Jezus« (Jn3,13). Na dnu sestopa, ko je križan med dvema zločincema, ko umira zapuščen, je povišan. Jezus je povzdignjen protislovno: najprej ga vsi zapustijo, ga križajo in se razkropijo, »vsak na svoje in me pustili samega« (Jn 16,32).

S tem ko se postavi na stran zločincev, umre zunaj zidov kot izobčenec. Ko postane suženj sužnjev in je križan, se Jezus pridruži najnižjemu, najbolj ubogemu, izključenemu, najšibkejšemu, zapuščenim med svojimi brati in sestrami. Kako bi potem iskali občudovanje, si želeli spoštovanja drugih?

Danes vse postaja videz in zapeljevanje. Pomembnejše od tega, kaj smo, je, kako smo videti. Zato da sprejmemo svetost, kakor jo je desni razbojnik zastoj prejel na križu, moramo sestopiti in izgubiti svoje utvare o lastnih kreposti. Včasih nas Bog pri poti bolečega sestopa vodi v puščavo in okoli nas napravi praznino, to pa je skrivnost trpljenja. Ko naše srce občuti bolečino, se ta povečuje, kolikor se spuščamo v osrčje lastne bede. Bolečina se poraja iz pogleda na našo šibkost, iz ugotovitve, da vsi naši naporji niso ničesar spremenili, razen tega, da smo ob njih postajali ošabnejši, in iz spoznanja, da smo le ubogi grešniki.

Morda smo se imeli zaradi svojih apostolskih del ali svojega znanja za boljše od drugih, ko pa sestopimo v temni predor poti nepopolnosti, se pojavi svetloba. Sestopiti v brezno lastne bede, nikakor ne pomeni počivati. Začne se dolg boj med obupom in upanjem. Hudič pa nam zahrbtno šepeta, da je naše življenje brez vrednosti, da je vse, kar smo storili, ničvredno in da Bog zanesljivo ne more ljubiti nadutežev in bednikov, kot smo mi. V tistem trenutku se vse zruši in pasti moramo na kolena.

André Daigneault (2006, 38) utemeljuje sestopanje z navajanjem naslednjega Fénelonovega citata: »Duša je okužena s samoljubjem, da se vedno nekoliko umaže ob

pogledu na lastno krepost. Duša se zahvaljuje Bogu, vendar meni, da se nebeški darovi zanj zlivajo bolj upravičeno kot na drugo dušo. Žal se hočem kazati, hočem, da me občudujejo, mi pritrjujejo, me ljubijo, hvalijo, hočem pritegovati pozornost bližnjega, posedovati njegovo srce; sebe napravim za malika svojega ugleda. Lasten ugled mi je dragocenejši od življenja. Samo prezir je iskren le, če pristajamo na to, da nam ljudje povedo, da nas prezirajo. Toda ko nam to povedo, smo besni.«

Do spusta pride v noči in edina luč, ki nas razsvetljuje, je luč Svetega Duha. Daigneault (2006, 40) v nadaljevanju govori o tem, kako močno nam ta luč kaže, kaj v resnici smo, in navaja Wifireda Stinissena: »Ko vidimo, kako so vsa naša dejanja, tudi najboljša, tudi ljubezen, ki smo jo izkazovali Bogu in bratom, okužena s sebičnostjo, ko vidimo, da smo manipulirali z drugimi, namesto da bi jim služili, da smo delali za lastno in ne za božje kraljestvo, ko spoznamo, da smo prejeli veliko komplimentov in da smo na prefinjen način živeli zase; skratka ko razumemo, da smo se imeli za središče sveta in se zapletli v mreže egocentrizma, kakšno strašljivo odkritje je to! V božji luči je farizej v nas razkrinkan brez usmiljenja.«

In kako je Bog ponižal napuh ljudi? Tako, da jih je prestrašil? Da jim je pokazal svojo moč? Ne, temveč tako, da se je ponižal, izničil sam sebe, se pustil pribiti na križ. »Prevzel je podobo služabnika« (Fil 2,7). Ni se zgolj izrekel za majhnega, marveč je postal najbolj ubog med nami. Ko je bil najbolj na dnu, je Jezus zaklical: »Moj Bog, moj Bog, zakaj si me zapustil?« (Mt 27,46)

Prenova Cerkev bo prišla prek šibkosti, prek sprejetja evangeljskega protislovja. V božjem kraljestvu je zakon veličine, zakon majhnosti, sprejete majhnosti. Sveti arški župnik je veroval v svoje duhovništvo. Dovolj mu je bilo ljubiti Jezusa iz vsega srca. »Ko so nekoč vprašali nekega pariškega intelektualca, kaj je videl v Arsu, je preprosto odgovoril: 'Ja, videl sem Boga v človeku.'« (Daigneault 2006, 42)

2.3 POT DUHA

So površinska veselja, ki so daleč od pravega evangeljskega. »On je zaradi veselja, ki ga je čakalo, pretrpel križ, preziral sramoto in sédel na desnico Božjega prestola.« (Heb 12,2) Nepristno veselje, ki mu je bilo ponujeno, je bilo najprej tisto, ko naj bi Boga, kot mu

prigovarja satan, dosegel z uporabo svoje moči, to pa mu s tem, ko zadosti pričakovanju množic, zagotovi politično in versko oblast.

Že v puščavi se je Jezus znašel na razpotju dveh poti: široke, z neomejeno uporabo moči in iskanja oblasti, ter ozke poti križa in sestopa, sprejetega v ljubezni. Hudobec predlaga Jezusu, da na tri načine dokaže, kako si zasluži občudovanje množic in s tem oblasti. Prvič »stori nekaj koristnega«, mu reče, drugič »stori kaj senzacionalnega« in tretjič »stori nekaj, kar ti bo zagotovilo oblast«. Cilj teh skušnjav, ki si jih je izmislil hudobec, je, da bi zapeljal Jezusa, da bi vstopil v svet, v katerem vlada logika tekmovalnosti in iskanja moči, ter ga prepričal, da mora za uspeh pri svojem misijonu iskati priljubljenost, oblast in ugled. Ljubezen ali moč? Ljubezen ali občudovanje?

Tri Kristusove skušnjave v puščavi so dejansko tri oblike iste skušnjave, kot jih doživlja tudi kristjan, ki je dejaven ali odgovoren v skupnosti. Človeška zrelost se kaže v njegovi zmožnosti uveljavljanja avtoritete in prevzemanja odgovornosti v odnosu do drugih. Kdor uveljavlja avtoriteto z vsiljevanjem, obvladovanjem in nadzorom, ki ga vodi občutek dolžnosti, hoče druge naučiti verskih in moralnih človeških resnic. Avtoriteta, ki posluša in zaupa, temelji na občestvu, zato ne vsiljuje resnice, temveč jo pomaga odkrivati, vendar zahteva stalno podporo. Jean Vanier pravi: »v tem primeru si avtoriteta nadene obraz slabotnega in ubogega. Če hočeš uveljaviti avtoriteto, moraš biti ponižen.« (Vanier 1994, 95)

Kot opisuje Jean Vanier (2002, 98) v svojem drugem delu *Skupnost kraj odpuščenja in praznovanja* o delu z osebami z motnjo v duševnem razvoju, se je osebno srečal z nelagodjem in strahom pred temi ranljivimi ljudmi: »Zavedam se, kako težko je uresničiti službo avtoritete, človek začne hitro ukazovati, da bi bil deležen časti ali občudovanja. Globoko v nas se skriva tiranček, ki si želi moči in ugleda, boji pa se kakršnekoli kritike, vedno hoče imeti zadnjo besedo, drugim dopušča le toliko svobode, da ne moti naše avtoritete. Hočemo, da se uresničijo naše zamisli in izvedejo naši načrti. In najhuje je, da znamo kristjani prikriti ta slaba nagnjenja, kako krepostni smo, ko se trudimo za nekaj dobrega. Najbolj strašno nasilje je, nasilje v imenu vere.«

Notranje ozdravljenje se pokaže, ko človek začne spreminjati svoje navade nenehnega prizadevanja za oblast, varnost, užitek. Včasih so prvi trenutki srečanja prijetni, potem pa pridejo na dan neuresničljiva pričakovanja in neka razburjenost. Kadar drugim zaupaš svoje meje, svojo krhkost, svoje zmote in težave, vzbujáš sočutje. »Ponižnost privlači in

ustvarja občestveno povezanost. Zavrženi imajo v sebi tiste elemente, ki jih oni, ki so jih zavrgli, potrebujejo za svoje ozdravljenje«. (Vanier 1994, 116)

Kar je najbolj čistega, brezmadežnega, izvira iz gnilobe. Vino in alkohol iz razpadajočega sadja, penicilin iz plesni, zemlja črpa hrano iz živalskih iztrebkov. Tako je tudi notranje ozdravljenje toliko popolno, toliko, kot je naša občestvena povezanost z vsem, kar smo zavračali, česar smo se bali, ubogega, slabotnega. To je vrnitev k zemlji, snovnosti, blatu. Zemlja namreč skriva svetlobo, vrnitev k njej je mogoča le v ponižnosti.

2.3.1 Kesanje

Ponižnost opisuje André Louf (2001, 39) v delu *Milost zmore več* v poglavju Notranje zrcalo, ko govori o milosti kesanja. Kesanje opredeljuje kot prvo merilo razločevanja Duha. Na tem področju nas duhovni ljudje vseh časov znova presenečajo, čeprav niso poznali vseh psiholoških dejstev, ki jih poznamo danes. »Ob presenetljivo zanesljivem razločevanju, ki je bilo v njih sad Svetega Duha, so bili skoraj vedno zmožni razločevati med zgolj zunanjo ponižnostjo, ki je le posledica prisile, in ponižnostjo, ki priteka iz izvira in je zrel sad pristne ljubezni.« In nadaljuje z besedilom Fénelona, nadškofa, ki je živel proti koncu 17. stoletja. »Besedilo že razločuje zvijače zrcala in ukaze cenzorja, čeprav jih še ne zna poimenovati s pravim imenom: 'Samo Jezus Kristus lahko da čisto ponižnost srca, ki prihaja od njega; poraja se iz maziljenja z njegovo milostjo. Ponižnost ni, kakor si predstavljamo, da bi opravljali zunanja dela ponižnosti, čeprav je tudi to dobro, temveč v tem, da ostanemo na svojem mestu. Kdor ima sebe za nekoga, ni resnično ponižen; kdor hoče kaj zase, tudi ne. Ponižen je tisti, ki tako zelo pozablja nase, da nikoli ne misli nase, ki se ne obrača vase. Vedno težimo k temu, da bi nekaj bili; pogosto veliko govorimo o pobožnosti, potem ko smo to že počeli pri stvareh, ki smo jih opustili. In zakaj? Ker se hočemo odlikovati na vseh področjih. Toda kdor je ponižen, ne išče ničesar; zanj je isto biti ponižen ali biti zaničevan, ker ničesar ne jemlje zase in dopusti, da naredijo iz njega, kar hočejo. Čim bolj je človek prepričan, da se ponižuje, tem bolj je prepričan o svoji vzvišenosti.« (Louf 2001, 140)

Ni mogoče igrati ponižnosti ne kesanja, omenja Fénelon. Sveti Bernard prav tako razločuje dve vrsti ponižnosti, kot navaja Louf (2001, 140). »Prva je sad stvarnega razmišljanja: iz nje je in brez toplote, pravi. Druga izvira iz ljubezni: spontana je in topla in prav nič ji ni težko, ko se spusti spraviti v situacijo, ki je dejansko ponižujoča in vredna prezira. Prvo

preprosto 'izsili' razmišljanje – *extorsit discussio veritatis* – drugo pa 'prišepne' notranji dotik srca – *cordis suasit affectio*.«

Daigneault uporabi navedbe, kot jih v knjigi o *Apostolski delih* prikaže Divio Barsotti. Pokaže nam, da iskanje oblasti in uspeha lahko popači dialog. O Simonu čarodeju pravi: »Kdo torej lahko razločuje med dobrim in zlom? Simon prizna Jezusovo moč, toda kako dvomljivo je spreobrnjenje. Simon ni služil drugim zaradi njihovega odrešenja, marveč je hotel Boga uporabiti za služenje sebi, lastni ničevosti. Hotel je oblast«. (Daigneault 2006, 50) Ali se ne dogaja nekaj podobnega v skrivnih družbah, ki svojim članom ponujajo veličino, denar in moč, četudi s tem zadušijo vest in jo celo ubijejo?

2.3.2 Med sličnostjo in samopodobo

V Matejevem evangeliju beremo o zgodbi o dveh kraljih. Eden se imenuje Herod in drugi Jezus Kristus. Herod Veliki, kralj Judeje, je zapreden v govoricu o otroku, ki se je pred kratkim rodil in naj bi nekoč postal judovski kralj. Heroda je strah, ni pripravljen sprejeti tekmeca, pripravljen je na vse, od klevetanja, laži in celo umora. Na začetku se smehlja in diplomatsko poskuša pridobiti tri kralje, da bi od njih izvedel za kraj, kjer se je rodil otrok. Ko mu ne uspe, se neha smehljati in pokaže kremplje, ko ukaže pomor vseh moških, mlajših od dveh let. Herod je bil omamljen od želje po oblasti, obseden od nje, hoče očarati in prevladati za kakršno koli ceno.

Daigneault (2006, 53) navaja Karen Horney, ki izriše Herodov psihološki portret: »Prepričan je v lastno veličino in svoje izjemne sposobnosti. To svojo samopodobo skuša torej nenehno utrjevati s tem, da išče občudovanje in predanost. Njegov občutek izhaja iz prepričanja, da lahko vse nadzira. V svojih dejavnostih in načrtih povečuje in goji vse, kar vodi k nadzoru. Takšen človek mora ukazovati, sicer se ima za popolnoma izgubljenega in nemočnega.«

Če bi vedel, saj je poznal umetnost diplomacije in hinavščine in je bil sposoben o sebi kazati drugačno podobo, kakršna je v resnici bila, saj je celo znal sprejemati kompromise, bi mu to celo pomagalo k oboževanosti. »Čustvo ponosa kaže na psihološko držo, ki jo je treba zdraviti. Resnično nasprotje ponosa ni sram, temveč ponižnost. Ponižnost je nasprotje obsojanja, je potrpežljiva, utemeljena in prilagodljiva. Ponižnost in pozitivni ponos lahko hodita z roko v roki, vsak odseva drugačen pogled na isto resnico.« (Wilks 2009, 207)

Zgodovina pravi, da je organiziral delitev hrane in oblačil v času lakote, da je utrdil jeruzalemski tempelj. Toda vsa ta dobrota ni imela ničesar skupnega z resnično ljubeznijo do ubogih ali do vere. Služil je lastnemu ugledu in sebi, namesto da bi služil drugim. Herod se je bal edino tega, da bi moral sestopiti po lestvi.

Herod je tiran, Jezus je služabnik. Prvi manipulira s šibkimi in ubogimi, drugi služi, ozdravlja, je sočuten in ljubi vse do popolne samopozabe. Ta kralja se vedno borita v nas, to je boj med napuhom in ponižnostjo.

V Jezusu, kralju ljubezni, lahko vidimo, da Bog ni na vrhu hierarhije vladanja, marveč je na vrhu hierarhije ponižnosti, stare človeške sanje biti kot Bog, v katerih je nesmiseln napuh, se odslej lahko uresničijo v največji ponižnosti, saj s tem ko sestopimo in se darujemo brez pridržka, zares postanemo podobni Bogu. Da odkrijemo Boga šibkosti, ki sestopa in nam razorožen podarja svoje rane kot izvir, ki išče žejnega človeka.

3. MOLITEV V GLOBINI IZVORA SVETOSTI

Blažena je molitev ubogega v srcu, če nam jo Bog nakloni. V molitvi se ne pritožujemo več, da se počutimo nemočne, kot smo se prejšnji trenutek. Ta molitev postane uboga, je pa čas zaupnosti z njim, čeprav je neznosna. Ko se počutimo bedno, ne moremo več iskati prijateljstva zaradi ugodja z Njim. Morda mu govorimo o svoji zapuščenosti. Če težko spregovorimo o potrebni ljubezni, ko nas prevzemajo slabi občutki, jih preložimo na skupni križ, da ponovno uzremo to večno ljubezen.

Pavel Boga prosi zase, da bi mu vzel trn, ki ga ponižuje. »Trikrat sem prosil Gospoda, da bi ga umaknil od mene« (2 Kor 12,8) in Gospod mu je odgovoril: »Dovolj ti je moja milost. Moč se dopolnjuje v slabosti.« (2 Kor 12,9) Ko iz uboštva kričimo k Bogu in se nam zdi, kot da ne daje odgovora, ko ga prosimo, naj nas reši bede, zaradi katere trpimo in ki nas ponižuje.

Sveti Duh je tisti, ki stalno govori našemu duhu in pričuje, da smo Božji otroci. Pravzaprav stalno v nas vpije in moli, tako da smo neprestano v molitvenem stanju. Nosimo ga kot skriti zaklad, čeprav se ga celo ne zavedamo, ker naše srce dremlje. V molitvi je naša naloga, da ozavestimo to, kar smo že prejeli, in dopustimo, da pride na površino zavesti ter prevzame naše sposobnosti, duha, dušo in telo.

Ko izkričimo: »Gospod, moj Bog, k tebi se zatekam, odreši me vseh mojih preganjalcev in me reši« (Ps 7,2), ko v svoji stiski priznamo, da se sami ne bomo izvlekli, spoznamo, da brez Boga ne moremo ničesar storiti.

Sveta Terezija Ávila, učiteljica molitve, v svoji knjigi *Pot nepopolnosti* govori o nujnosti molitvenega življenja oziroma njenih temeljih. Prva je čista vest, nadaljnji so: redovna pravila, popolna ljubezen do bližnjega, nenavezanost na zemeljske stvari, prava ponižnost. Terezija navaja razloge molitve: ljubezen do Kristusa, ki je bil zaradi nas zasramovan in križan, Marijin zgled ponižnosti in spoznanje naših grehov. Terezija razloži pot od 'navadne' molitve do kontemplacije, ki je popolnoma nezaslužen božji dar. Opiše jo s podobo vodnega studenca, ki ga zagleda človek, ko na svoji puščavski poti začuti brezmejno žejo. Tistim, ki niso prišli do popolne kontemplacije, pravi v tolažbo, dá do studenca žive vode vodijo različna pota in da daje Bog piti v različnih merah.

Kot velika cerkvena učiteljica je svojo učenost je dosegla v prebiranju molitvenih knjig, ob njih se je naučila notranje premišljevalne molitve. Telesno so jo mučile tudi bolezni, in

ravno ob tem je zorela in dozorela v šoli trpljenja. V svojem avtobiografskem delu *Lastni življenjepis* je svoja mistična doživetja opisala z besedami: »Najvišja popolnost ne obstaja v notranjih sladkostih, v velikih zamaknjenjih, v vizijah in preroškem duhu, temveč v popolni skladnosti naše volje z voljo Boga, da hočemo tudi mi, in odločno to, kar vemo, da hoče On, da z enako radostjo sprejemamo tako sladko kot grenko, kadar je to Njegova volja.« (Sveta Terezija Deteta Jezusa 1997, 196)

Ne poskušaj se približati Bogu z razumom, nikoli ti ne bo uspelo. Daigneault (2006, 69) pravi: »Ne gradimo mi svoje svetosti, tudi prek svoje velikodušnosti ne. Svetosti ne izdelamo z zvestobo, zaradi katere bi lahko postali ošabni; svetost prejemamo v ubogem in ponižnem srcu, tako kot jo je desni razbojnik prejel na križu.«

Srce je kraj, od koder izvira molitev. V našem srcu je Božja ljubezen in moli v njem Sveti Duh, da ljubi Očeta v nas. Ko molimo v srcu, v njem odkrijemo izvir žive vode. Tako je molitev srca izmenjava dveh ljubezni. Božje do nas in naše do njega. Molitev je najprej podarjena grešnikom in šibkim kot vir odrešenja, h kateremu so povabljeni vsi ubogi. To je pot nepopolnosti za tiste, ki ne znajo izrekati lepih molitev in hvalnic. Ošabni zelo težko molijo, ker se prepogosto gledajo, kako molijo, in tudi zato, ker težko kričijo. Tvoja molitev mora postati uboga, mora biti preprosta, manj razumska. Postavi se pred Jezusom kot ubožec.

3.1 UMIRANJE SAMEMU SEBI

Brez ponižnosti ni prave ljubezni. Kdo še more govoriti o tem, da more vsak kristjan in zlasti vsak apostol in oznanjevalec biti ponižen? Kot pravi sveti Jakob: »Bog se prevzetnim upira, ponižnim pa daje milost.« (Jak 4,6) Sveti Ignacij Lojolski v *Duhovnih vajah* priporoča, naj si »prizadevajo pomagati vsem, in jih vabi k popolnemu duhovnemu uboštvu in tudi k dejanskemu uboštvu; nadalje, da si želijo sramote in prezira, zakaj iz teh dveh izvira ponižnost« (DV 146).

Pravi apostol mora iti skozi več očiščevanj, da ga Kristus lahko uporabi in da v ponižnosti lahko postane 'služabnik' evangelija. Krščanska odpoved ni asketska ali hotena, marveč mistična, saj je v Jezusu Sin, ki je bil »v podobi Boga«, sestopil in se ponižal na raven izključenega in zaničevanega človeka ter umrl križan kot zločinec. Svetost brez ponižanja in brez križa torej ni mogoča. Ko nas prijatelji zavračajo, obrekujejo, ko so vse naše domneve kreposti poražene, je to pot ponižanja, ki vodi k Luči, tako »poslani ni večji kot

tisti, ki ga je poslal« (Jn 13,16). Ubogi lahko dosežejo svetost po svoji bedi in uboštvu, po tem sestopu v ponižanje, v katero jih vodi njihova šibkost, padci. »Če je nekdo, ki je živel v grehu, vnaprej določen za svetost, ga Božja ljubezen obdeluje vse življenje, celo takrat, ko je v stanju smrtnega greha, in že tedaj doživlja pasivno očiščevanje.« (Daigneault 2006, 69)

Greh ne spada k človeškemu bistvu, a vendarle smo ujeti vanj. Vemo za možnost zla in znova ugotavljamo njegovo dejanskost, toda zlo največkrat vidimo pri soljudeh in v okolici, ne pa pri sebi. Razodetje v *Svetem pismu* do zadnje strani govori o grehu, čeprav ne daje definicije greha. V zgodbah pripoveduje o človekovih grehih. Znova pa je rečeno, da grešnik noče spoznati in priznati svojega greha, in šele v ogledalu, ki mu ga pokaže Bog, se človek lahko prepozna kot grešnik. Bistvo greha se razkrije v zaslepljenosti. Pavel, spreobrnjeni farizej, spozna vesoljnost greha in s tem njegov odrešenjsko zgodovinski pomen. Božja pravičnost se daje po veri v Jezusa Kristusa, in sicer vsem, ki vanj verujejo. Neuspeh je del umiranja samemu sebi. Apostoli so se znašli pred vrsto neuspehov, od zadnje večerje do vstajenja, vendar so zaradi teh bolečin neuspehov na binkoštni dan mogli sprejeti moč Svetega Duha. Ko sveti Pavel pravi, da moramo umreti s Kristusom, če hočemo z njim živeti, ne misli na svojevoljno askezo, marveč moramo umreti sebičnemu jazu.

Izkušnja lastnih grehov je pot, da začutimo nemoč, da bi se poboljšali sami. Tako so z objokovanjem lastnih grehov pridobili intenzivno izkušnjo Boga prvi menihi. Zato so poznali vajo zadrževati svojo zavest v peklu in ne obupati. »Pekel je absolutna ločitev od Boga, notranja razdvojenost, otrdelost, praznina. Če pred tem ne bežimo, temveč zadržujemo našo zavest v tem breznu naše duše, ne da bi obupali, lahko zaslutimo, da nas iz tega pekla more osvoboditi samo Bog in se v globini dogaja spreobrnjenje vseh stvari, ko nas v največji stiski in zapuščenosti prevzema Kristusovo odrešenje.« (Grün in Dufner 2008, 30)

Človeško gledano je nemogoče osvoboditi se iz neresnice. Razodetje nas uči, da Bog v resnici odpušča grehe. Prvi pogoj za odpuščanje grehov je priznanje neresnice, vendar človek ne more priti do priznanja iz lastne moči. Priznanje opozarja na drugi pogoj, ki je potreben za odpuščanje grehov, to je spreobrnjenje. Človek potrebuje odrešenje od zgoraj, torej spoznanje, da je človek spreobrnjen grešnik, ki je od Boga dosegel odpuščanje.

3.2 DUHOVNOST RAZLOČEVANJA

Vprašanje duhovnosti je človeku prirojeno in je tudi njegov bistveni sestavni del. Na področju, ki je tudi danes prepuščeno svobodni presoji ter ga spodrivata plehka navdušenost in nevarni fanatizem, je Ignacij Lojolski napravil sistematizacijo duhovnega življenja v svojih *Duhovnih vajah*. Te so lahko človeku priročnik za notranje življenje, človekova naloga, za katero smo poklicani, je, da jo opravimo na sebi, zato, da bi postali mi sami.

Vsaka misel vodi tja, od koder prihaja. V okoliščinah, v katerih se znajdemo, nam Bog in sovražnik govorita različno, z mnogimi občutki in mislimi, ki pa se lahko omejijo le na nasprotje veselja in žalosti. Ko se zavedamo, da ponižnost ni v tem, da se ponižujemo, temveč v tem, da spoznamo svojo resnico in sprejmemo koristna nasprotja. Zaznati moramo vzgibe srca, teh pa se zavemo s spraševanjem vesti.

»Skušnja se začne, ko se odločiš za dobro, ne prej,« opisuje Silvano Fausti (2000, 74) v delu *Priložnost in skušnjava*, ko vidi v skušnjavi priložnost za duhovno rast. Avtor nadaljuje, da skušnjava »deluje tako, da te pripravi do tega, da se zagledaš v težavo, zato da bi otrpnil in postal negiben. Zlo je podobno strašnim gorgonom; ko jih človek vidi, od strahu okameni«. Na poti iskanja dobrega, da bi se rešili zla, se srečujemo z duhovno tolažbo, pa tudi z duhovno potrtošjo.

Običajno sprejemaš odločitve v potrtosti, tako da so vedno zgrešene. Moč zla je njegovo prišepetavanje, da ga imamo za edino možnost. Sama potrtost nam daje možnost za spreobrnjenje, zato pa vsako izkustvo zahteva neki napor. Pogosto se pritožujemo, kakor da bi bil napor krivičen. V potrtosti se podirajo lažna upanja, maliki, od katerih smo pričakovali rešitev, a se odmaknejo teološkemu upanju. Ko nam Bog hoče pokazati, kaj smo, da bi iz lastne izkušnje spoznali, da ni v naši moči pridobiti si močno ljubezen ali solze, temveč da je vse Božja milost.

Prvi razlog potrtosti je zlo, ki ga povzročamo sami, ko 'omahujemo na dve strani', ker delamo, kar je všeč nam in sledimo svojim željam, namesto da bi sledili Njegovi volji. »Očitek vesti ti pove, da meriš prenizko: zapravljaš svoje življenje. Gre za negativno mistično izkušnjo,« saj se počutimo naveličanega, pobitega in praznega, odtujeni smo vsem in vsemu, tudi sebi (Fausti 2000, 94).

Drugi vzrok za potrtost je zlo, ki so ga nam povzročili drugi ali naše lastne pomanjkljivosti. Zaradi ran, ki jih je pustilo zlo, in spomina nanj se zapiramo vase. Potrtost

zaradi človekove sebičnosti, običajne posledice greha, je zdravilna. S potrtošjo in našim vztrajnim prizadevanjem, da bi si jo pojasnili, nas Bog očiščuje svoje ljubezni in rešuje lastne sebičnosti, ki je neposreden izvor vsakega zla. Ta potrtoš nastopi tedaj, ko se nam zdi, da smo čuječi, medtem ko smo se prej čutili zadovoljne. »Ko nastopi potrtoš v močnejši obliki in traja dalj časa, se imenuje 'noč čutov'« (Fausti 2000, 95). Pes ima rad hrano, ne svojega gospodarja. Ne zamenjajmo Boga s svojimi občutki do njega; iz svoje hrane bi si naredili svojega boga. »'Mistični nagib' se pogosto kot seksualni lahko iztroši v duhovnem samozadovoljevanju in konča v iskanju lastnega užitka, namesto da bi privedel do zastojne ljubezni do drugega.« (Fausti 2000, 97)

Tretji vzrok je zlo sveta, nepoznavanje sebe in Boga, pri čemer ima vsak svoj delež. V njej se spopadamo s samim izvorom zla in ga odpravljamo, da pridemo do polne svobode, ki nam daje spoznanje resnice o sebi in Bogu. Čutimo, da od Boga ni nobenega znamenja, da se pogrezamo v nič, tesnoba in akedija poskušata vzbuditi skušnjava, da bi izgubili zaupanje vanj ali ga prekleli vsaj zaradi njegove odsotnosti in konec koncev naredili iz sebe, skupaj z domišljajskimi polnili, svojega boga. »To se v milejši obliki dogaja vsem, ki resnično iščejo Gospoda; če se pojavi v močnejši in dolgotrajnejši obliki, se imenuje 'noč duha', v kateri človek sedi pri mizi z grešniki, prištet med hudodelce kot Kristus, soudeležen pri njihovi pojedini, do gnusobe nasičen njihove grenke hrane.« (Fausti 2000, 98)

Dejstvo, da nam tolažba ni dana na razpolago, nam pomaga do spoznanja, da brez Njega nismo nič. Tako rastemo v ponižnosti in zaupanju, ker vemo, da je vse milost, čeprav postanemo ranljivi bolj kot kadar koli. Ne da bi zapadli obupu, ker nas potrtoš tako obremenjuje, bi bili podoba tiste revščine, ko se vdamo v propadajočo zakonsko zvezo zaradi površnega duhovnega življenja. Ponižnost brez upanja je pobitost. Zaupanje brez ponižnosti je domišljavost. Pobitost in domišljavost sta naša smrtna sovražnika. Vedno sta skupaj, čeprav običajno vidiš le enega, tistega, ki je manj močan v danem trenutku, konča avtor (Fausti 2000, 99).

»Če si potolažen, glej, da boš ponižen in skromen ob misli na to, kako malo zmoreš v času potrtoši, brez milosti ali tolažbe. Če si potrt, pomisli, da se z njegovo milostjo lahko upreš, saj zajemaš moč v Gospodu.« (DV 324) Čas tolažbe naj bo priložnost za ponižnost, ne pa nevarnost za pogubno samozadovoljstvo. Praznina privlači polnost. Ponižnost nas izprazni in pritegne k nam Boga.

3.3 PRIČE BOŽJEGA UBOŠTVA

Victor Sion v knjigi *Duhovni realizem Male Terezije* opisuje ponižnost. V besedah svetnice sv. Terezije je najti ozračje zaupanja in ponižnosti, v katerem naj bi rasli Gospodovi učenci in brez katerega si duhovnega otroštva ni mogoče predstavljati. Vedeti moramo, da Jezus z otroštvom misli na eno samo stvar, ponižnost. »Kdor se torej poniža kot ta otrok, bo največji v nebeškem kraljestvu.« (Mt 18,4) Dvanajsteri, ki so bili enkrat že okarani pred otrokom, so grajali tiste, ki so mu jih prinašali; kot če bi s tem, da bi odstranili otroke, ubežali Kristusovim zahtevam, za katere so bili ti mali živa prilika. »Ko je Jezus to videl, je postal nejevoljen in jim je rekel: 'Pustite otroke, naj prihajajo k meni, in ne branite jim, kajti takšnih je Božje kraljestvo'.« (Mr 10,14) Kristus dopolni svoj nauk: »Resnično, povem vam: kdor ne sprejme Božjega kraljestva kakor otrok, nikakor ne pride vanj.« (Mr 10,15)

»V tem je ponižnost otrok: sprejmejo to, da prejemajo. Vsaj oni poznajo Božji dar in se brez preračunljivosti prepustijo ljubezni, ki prihaja ponje. S sinoptičnimi evangeliji ostajamo ob tej skoraj grobi trditvi prav gotovo v ravno takšni zadregi kot učenci, saj se nam tisto, kar odpravlja našo samozadostnost, vedno zdi nerazumno.« (Sion 1997, 130) Toda pogovor z farizejem Nikodemom, o katerem poroča sveti Janez, nas dokončno usmeri k Jezusovemu namenu in nas prisili, da sledimo nadnaravnemu načrtu, v katerem so osvetljene vse te besede. »Nikodem mu je dejal: 'Kako se more človek roditi, če je star? Mar more drugič v telo svoje matere in se roditi?'« (Jn 3,4)

Glavni ugovor duhovnemu otroštvu je: Čemu nalepiti na odraslega otroško razmišljanje? In učitelj temu ugovoru prida kanček humorja: Saj se le enkrat rodimo!

Jezus zahteva od Nikodema skok v nevidno. »Ne čudi se, da sem ti rekel: Morate se roditi od zgoraj. Veter veje, koder hoče, njegov glas slišiš, pa ne veš, od kod prihaja in kam gre. Tako je z vsakim, ki je rojen iz Duha.« (Jn 3, 7-8) Otroštvo je v naravnem življenju le prehodno stanje, ki nas popelje na pot odraslosti.

Jezus nam v pripovedih kaže, da sta prav slabost in uboštvo tisto, kar on izbira. Pot v globino gre prek zaupanja, prek dopustitve izgube in dopustitve, da se zgodi, kar se mora zgoditi. Na to pot se ne morem podati po lastni odločitvi, temveč le, če sem poklican. »Razporočeni in ločeni so del občestva Cerkve, sestavljene iz nas grešnikov, ki jih Kristus uči živeti iz svojega odrešenja. Ni treba čakati, da bo drugi kar sam od sebe rešil naše težave. Ker najbolj rastemo s križem, se oboji lahko med seboj zelo obogatimo, prav

takšni, kakršni smo, krhki in omejeni. Spodbujajte, trkajte, nadlegujte, bodi prilično ali neprilično. Iz tega se lahko rodijo dobri sadovi, ki bodo v blagor vse Cerkve. Takšno delo in premiki so vedno dolgoročni,« je zapisal p. Viljem Lovše duhovni spremljevalec skupine Srce, skupine razporočenih v Cerkvi na Slovenskem (Lovše 2013, 14).

Ali bi lahko celo razveza bila priložnost in ne skušnjava, ki predstavlja tiste »lajajoče pse, ki smo jih zaprli v svojo trdnjavo« in pred katerimi smo bežali do tistega časa, trenutka neizogibnega soočenja s samim seboj? Prizadetost razvezanih, ko so se nam razdrli zakoni, je v tem, da izgubimo zaupanje vase in v svojo zmožnost živeti v odnosu. Nevarno je, da se prenažno poženemo v drug odnos, saj mislimo, da ne moremo živeti sami. Potrebujemo prijatelje in dobrega spremljevalca, ki hodijo ob nas in nam pomagajo prebrati našo zgodbo ter najti samozaupanje. Tako se naše rane celijo, obenem najdemo novo možnost za življenje v pozitivnih in ljubečih odnosih.

»Če se stanje sinovstva in vezi ljubezni ohranijo, se mora stanje popolne in nenehne odvisnosti od staršev, življenjske odvisnosti od njihove pomoči in zaščite končati. V sferi milosti pa vedno večje zavedanje svojega Božjega sinovstva kliče po vedno večji odvisnosti od Očeta. Ta sinovska odvisnost, ki teži k popolnosti, je idealno stanje. Biti otrok v Duhu pomeni v neskončnost podaljševati edinstveno dejanje, s katerim nam Oče v Jezusu daje svoje življenje. Od njega namreč izhaja tako našo sinovsko dostojanstvo kot tudi naša radikalna odvisnost, naša veličina in ponižnost.« (Sion 1997, 133)

Če bi držo ponižnosti v duhovnosti opredelili kot zgolj enega stebrov na poti do svetosti, za kar naj bi si »prizadeval« današnji človek, lahko mirno rečemo, da so »za teologe svetniki nova razlaga razodetja, obogatitev nauka v novih, doslej še malo upoštevanih potezah. Tudi če sami niso bili teologi ali učenjaki, je njihovo bivanje kot celota teološki fenomen, ki vsebuje živ nauk, podarjen od Svetega Duha in zato vsega upoštevanja vreden, času primeren in ploden nauk, mimo katerega nihče ne sme iti brezbrizno, ker je namenjen celotni Cerkvi.« (Štrukelj 2000, 23)

Otrok se popolnoma preda in postane Jagnje, ki se podarja. Edina pot, ki jo je Jezus hotel kot dostop v svoje kraljestvo, je pot duha otroštva, sestopa v šibkost, mala pot zaupanja.

4. POMEN PONIŽNOSTI ZA DANAŠNJEGA ČLOVEKA

Prišli smo do poti, ko se moramo ustaviti, ozreti in pogledati naše stanje, pa tudi pomisliti na prihodnost. Kako doživljamo Boga, sebe in druge? Ali hodimo z Bogom ali brez Njega, k Njemu ali proč od Njega? Kakšna je naša pot skozi življenje in kakšno mesto predstavlja ponižnost med nami?

4.1 RAZISKAVA

V besedilnem delu smo opisali življenje predhodnikov in sodobnikov ter iskali prisotnost ponižnosti. Zdaj bomo z neposrednimi odgovori posameznikov preverjali naše raziskovanje: pomen drže ponižnosti v duhovnosti.

Raziskava – z njenimi ugotovitvami se bomo srečali v nadaljevanju – je bila izvedena maja leta 2016. Pri tem nas je zanimalo predvsem dejstvo obstoja dialoga med Bogom in človekom, ki ga opazujemo glede na to, kako Bog deluje in kako se človek odziva. Raziskava opredeljuje subjektivno izkustveno raven duhovnosti, ki hkrati ločuje in povezuje duhovnost s krščanskim naukom. Vzorec raziskave je zajemal vodeni intervju s štirinajstimi osebami, ki so v večini dejavne v cerkvenem občestvu in delujejo v različnih skupinah. Od sodelujočih je bilo osem žensk in šest moških. Njihova povprečna starost (srednja vrednost) je triinpetdeset let in osem mesecev, pri čemer je imel najmlajši osemindvajset in najstarejši šestinšestdeset in več let. Delovni status intervjuvanih je: devet je zaposlenih in štirje so upokoјenci. Dokončana izobrazba: trije z gimnazijo ali srednješolsko strokovno izobrazbo, trije z višješolskim in osem z univerzitetnim programom.

4.1.1 Vprašanja

Na zastavljena vprašanja naj bi povabljeni jasno in prepričljivo odgovorili glede svojega osebnega življenja, pri tem pa se osredotočili na razmerje do Boga in svoje ranjenosti. Sestava vprašanj je navajala k odgovoru z lastnim opisom ali pa k izbiri enega ali več že oblikovanih tipičnih odgovorov.

Vprašanja so bila:

1. Kaj za vas predstavlja beseda ponižnost?

2. Koliko je po vašem mnenju navzoča ponižnost v duhovnosti:

– zelo – srednje – malo – nič – ne vem

3. Kratko opišite, kako sprejemate versko resnico, da je vera utemeljena na paradoksu.

4. Kako bi po svoje razložili svetopisemski odlomek: »Nasprotno, Bog si je izbral tisto, kar je v očeh sveta noro, da bi osramotil modre. Bog si je izbral tisto, kar je v očeh sveta slabotno, da bi osramotil tisto, kar je močno.« (1 Kor1, 27)?

5. Označite, kakšno podobo Boga prebujata v vas dejstvo, da se Jezus pridruži grešnikom, preden je umrl na križu, in ponudi spravo v odrešenje (izberite do tri podobe).

- Podobo Boga sodnika.
- Podobo neusmiljenega Boga zalezovalca.
- Podobo Boga, ki je ljubezen.
- Podobo ljubečega in usmiljenega Boga.
- Podobo Boga, ki hudo kaznuje.
- Podobo Boga, ki išče zgolj moje grehe.
- Podobo pravičnega Boga, ki kaznuje greh.
- Podobo Boga, ki mi je blizu in upošteva mojo slabotnost.
- Ne vem.
- Drugo (dopišite).....

6. Kaj za vas osebno pomeni sestop?

7. Kar lahko sprejmete, potrdite oziroma, česar ne morete sprejeti, pustite:

- Mistiki nam pomagajo razumeti protislovni položaj, v katerem povišanje dosežemo z sestopom in izničenjem.
- Gospod sreča človeka prav tam, od koder hoče človek na vsak način pobegniti.
- Da sprejmemo svetost, ki jo je desni razbojnik zastonj prejel na križu, moramo sestopiti in izgubiti utvare o lastni kreposti.
- Pri tem nas Bog vodi v puščavo in okoli nas napravi praznino, to je skrivnost trpljenja.
- Ko naše srce občuti bolečino, se ta povečuje, kolikor bolj se spuščamo v osrčje lastne bede.
- Bolečina se poraja iz pogleda na našo šibkost, iz ugotovitve, da vsi naši napori niso ničesar spremenili, razen tega, da smo ob tem postali še ošabnejši.
- Morda smo se imeli zaradi svojih apostolskih del ali svojega znanja za boljše od drugih.

- Po sestopu v brezno lastne bede se začne dolg boj med obupom in upanjem.
  - Hudi duh šepeta, da je naše življenje brez vrednosti, da je vse, kar smo storili, ničvredno, in da Bog zanesljivo ne more ljubiti nadutežev in bednikov, kot smo mi.
  - V tistem trenutku se vse zruši in pasti moramo na kolena.
8. Če je duhovnost konkretno življenje kristjana v vseh njegovih razsežnosti, opredelite pomembnost posameznih vidikov ponižnosti v duhovnosti (5 zelo pomembno, 4 pomembno, 3 srednje pomembno, 2 ni pomembno, 1 sploh ni pomembno):
- Ponižnost ni krepost, ki bi jo z askezo dosegli sami.
  - Ponižnost je posledica izkustva Boga in lastne resničnosti.
  - Cilj ponižnosti je ljubezen, ki prežene ves strah.

4.2 REZULTATI IN VREDNOTENJE

Kot je razvidno iz same sestave vprašanj, jih devet zahteva opisni odgovor, pri treh pa smo vnaprej navedli značilne teološke odgovore, med katerimi so intervjuvanci lahko izbirali. Že zaradi teme smo se želeli osredotočiti na subjektivno duhovno doživljanje skozi celotno človekovo izkušnjo, z vsemi srečnimi dogodki, pa tudi bolečinami in neuspehom v vsakdanjem življenju. Anketirani so sicer vedeli, da raziskava poteka v povezavi z diplomsko nalogo na temo *Drža ponižnosti v duhovnosti*.

Prvo vprašanje: Kaj za vas predstavlja beseda ponižnost?

Namen vprašanja je bil ugotoviti, ali se zavedamo kompleksnosti odnosov v luči trinitaričnosti.

Odgovori: povabljeni so v petih primerih opredelili ponižnost kot skromnost in hvaležnost, v drugih petih primerih kot notranjo držo in v štirih primerih kot majhnost.

Nismo opredeljevali teže v posameznih razmerjih, v odnosu do sebe, do bližnjih in do Boga.

Drugo vprašanje: Koliko je po vašem mnenju navzoča ponižnost v duhovnosti?

Namen vprašanja je bil ugotoviti, ali prepoznamo duhovno tolažbo oziroma duhovno suhoto v zavesti.

Odgovori:

Ponudili smo lestvico vrednotenja in dobili pet potrditev za »zelo«, šest za »srednje« in tri za »malo«, medtem ko sta odgovor »ne vem« izbrala dva intervjuvanca. Srednja mera vrednosti pri tem odgovoru je 3,6.

Tretje vprašanje: *Kako sprejemate versko resnico, da je vera utemeljena na paradoksih?*

Namen vprašanja je ugotoviti, ali povabljeni razločujejo med verovanjem in malikovanjem.

Odgovori:

V petdesetih odstotkih so bili odgovori: »ne znam odgovoriti«; »ne poznam te trditve«; »o tem nisem nikoli razmišljal« (dvakrat); »ne poznam te verske resnice«; »mislim, da je ne razumem«; »nisem prepričan(a), da je to verska resnica« (dvakrat).

Druga polovica je odgovorila s paradoksi iz Svetega pisma: »Nastavi še drugo lice ..., Ljubi svojega sovražnika ..., Prodaj vse, kar imaš ..., blagri«; »Ravno, človeško gledano, protislovja nas pritegnejo k poglobljenemu raziskovanju.«; »Vera je milost ... »Dokler se tega ne zavedam, je lahko kot paradoks, čeprav sem razdvojena ...«; »Verjamem, da je vera milost in velika skrivnost ...«

Četrto vprašanje: *Kako bi po svoje na kratko razložili svetopisemski odlomek: »Nasprotno, Bog si je izbral tisto, kar je v očeh sveta noro, da bi sramotil modre. Bog si je izbral tisto, kar je v očeh sveta slabotno, da bi osramotil tisto, kar je močno.« (1 Kor 1, 27)?*

Postavili smo ga zato, da bi iz svetopisemskega odlomka razbrali, ali vprašani razumejo paradoksalnost.

Odgovori: »brez odgovora (prazno)«; »Bog ne zmaguje z ognjem in mečem ... Mesija ni prišel kot vojskovodja ... vemo, da zmaguje revolucija preproste in predane ljubezni in ne kakršnekoli krvave revolucije«; »Zemeljska pomembnost ne šteje pri Bogu nič, šteje le duhovna veličina«; »V kolikor priznaš, da si slaboten, to sprejmeš, se ne boriš proti temu in v to priklieš Boga. Bog iz slabotnosti naredi velike reči«; »brez odgovora (vprašaj)«;

»Božja pota niso naša pota, Bog vse obrne na dobro«; »Nekako bi uravnotežil svet in v njem zmanjšal kontrast med močnim in slabotnim«; »Ja, tako piše dobesedno, slabo ni slabotno, pač pa je v slabotnem jedro smisla«; »Pavel govori o prvih kristjanih ... Jezus je prišel klicat grešnike, odzvali so se samo ponižni. Bog izbere slabotne ljudi, ki z božjo pomočjo lahko naredijo velike reči. Močni pa se imajo varljivo za dovolj močne, da zaupajo samo v svoje moči«; »Potrjuje v tem, če si Gospod nekoga izbere kot 'orodje v svojih rokah', po katerem bo uresničeval svoj načrt ... bistveno je to, koliko smo 'pretočni', ne koliko smo osebno uspešni«; »Ker je njegova volja naša moč ... iz nepropadljivega semena smo, božje seme je v nas in to je tisto, ki nekaj šteje«; »Bog je s tem razbil naš ego, postavil trden temelj, da so prave vrednote ljubezen, ki je duhovne narave, brez katere duša ne preživi. Na koncu pred Bogom je važno to, kar smo v življenju dobrega naredili«; »Božja pota niso naša pota. Bog piše s skritimi črkami«; »To, kar je slabotno, ni slabo, ampak preprosto in odprto navdihom. Kar pa je v svetu, močno predstavlja ljudi, ki se v življenju zanašajo zgolj na svoje moči in sposobnosti in drugih ne potrebujejo«.

Peto vprašanje: *Označite, kakšno podobo Boga prebuja v vas dejstvo, da se Jezus pridruži grešnikom, preden je umrl na križu, in ponudi spravo v odrešenje (izberite do tri podobe).*

Kako doživljamo podobo Boga, je ključnega pomena, čeprav se ta v trenutkih duhovne tolažbe ali duhovne suhote spreminja.

Odgovori:

Podoba Boga sodnika	en (1) odgovor
Podoba neusmiljenega Boga	en (1) odgovor
Podoba Boga, ki je ljubezen	dvanajst (12) odgovorov
Podoba ljubečega in usmiljenega Boga	enajst (11) odgovorov
Podoba Boga, ki hudo kaznuje	nič (0) odgovorov
Podoba Boga, ki išče zgolj moje grehe	en (1) odgovor
Podoba pravičnega Boga, ki kaznuje greh	en (1) odgovor
Podoba Boga, ki mi je blizu in upošteva mojo slabotnost	deset (10) odgovorov

Šesto vprašanje: *Kaj za vas osebno pomeni sestop?*

Želeli smo izvedeti ali povabljeni prepoznajo koristna nasprotja.

Odgovori: »ni odgovora«; »Odmik od napuha ... ne primerjaj se z drugim, spoznaj realnost, vse, kar imam, sem prejel od Boga (starše, poklic, družino), naj se zgodi Njegova volja, kadar on meni, da je zame najbolj prav«; »Premik, opustitev nečesa starega«; »Biti popolnoma odkrit do sebe in do Boga«; »Opustitev ošabnosti«; »Sestopiti iz svoje samozadostnosti, domišljavosti, zavedati se svoje nebogljenosti«; »Nekakšen prehod na drug nivo«; »Ko prideš z Ojstrice ... in si privoščiš ...«; »Bog se je učlovečil, da bi nas odrešil. Ponižal se je iz ljubezni ... mi ga moramo posnemati«; »Zavestni prehod, prestop z višjega položaja na nižjega«; »Da se je Bog sklonil k človeku že od raja naprej: 'Kje si Adam?' Seveda je Bog vedel, kje je! Sklanja se k meni«; »Pomeni odrešenje za vse nas, ki smo grešni, da bi videli Boga, kajti Bog nas je že poiskal«; »Priznaš, da ne moreš na vse vplivati, in sprejmeš, česar ne moreš spremeniti«; »Morda bolj izstop iz lastnega ega v realno stanje, ki ti ga dajejo življenjske okoliščine. Da se ne precenjuješ, ker zaradi tega drugi trpijo«

Sedmo vprašanje: *Kaj lahko sprejmete oziroma česa ne morete?*

S tem vprašanjem smo po posameznih korakih opisali pot sestopa, paradoksa, do česar so se anketirani opredelili, kar bi lahko razumeli v nesprejemanju kot zadržek.

Odgovori (v oklepaju je navedeno število intervjuvancev, ki trditev podpirajo):

- Mistiki nam pomagajo razumeti protislovni položaj, v katerem povišanje dosežemo z sestopom. (6)
- Gospod sreča človeka prav tam, od koder hoče človek na vsak način pobegniti. (14)
- Da sprejmemo svetost, ki jo je desni razbojnik zastonj prejel na križu, moramo sestopiti in izgubiti utvare o lastnih krepostih. (11)
- Pri tem nas Bog vodi v puščavo in okoli nas napravi praznino, to je skrivnost trpljenja. (6)
- Ko naše srce občuti bolečino, se ta povečuje, kolikor bolj se spuščamo v osrčje lastne bede. (5)
- Bolečina se poraja iz pogleda na našo šibkost, iz ugotovitve, da vsi naši naporji niso ničesar spremenili, razen tega, da smo postali še ošabnejši. (2)
- Morda smo se imeli zaradi svojih apostolskih del ali svojega znanja za boljše od drugih. (4)

- Ko pa sestopimo v temni predor nepopolnosti, se pojavi svetloba. (12)
- Po sestopu v brezno lastne bede se začne dolg boj med obupom in upanjem. (7)
- Hudi duh nam šepeta, da je naše življenje brez vrednosti, da je vse, kar smo storili, ničvredno in da Bog zanesljivo ne more ljubiti nadutežev in bednikov, kot smo mi. (4)
- V istem trenutku se vse zruši in pasti moramo na kolena. (7)

Skupno je bilo doseženih 78 točk od 154 možnih, kar predstavlja vrednost 50,65 odstotka.

Osmo vprašanje: *Če je duhovnost konkretno življenje kristjana v vseh njegovih razsežnostih, opredelite pomembnost (5 zelo pomembno, 4 pomembno, 3 srednje pomembno, 2 ni pomembno, 1 sploh ni pomembno) posameznih vidikov ponižnosti.*

Namen je bil ugotoviti, ali v zavesti prepoznamo odrešenje ali umiranje samemu sebi.

Odgovori (v oklepajih je navedena povprečna vrednost vsakega odgovora):

- Ponižnost ni krepost, ki bi jo z askezo dosegli sami. (3,36)
- Ponižnost je posledica izkustva Boga in lastne resničnosti. (4,50)
- Cilj ponižnosti je ljubezen, ki prežene ves strah. (4,14)

4.2.1 Evalvacija raziskave

V diplomskem delu nas je zanimal pomen ponižnosti za današnjega človeka v vseh razsežnostih tega pojma. Kot smo že omenili, smo v tej nalogi opredelili in razumeli duhovnost kot subjektivno izkustvo.

Drugo, kar moramo poudariti, je, da glede na manjši vzorec intervjuvanih sama raziskava ni najbolj reprezentativna. Prav tako ni zaobjela raznovrstne populacije, od neverujočih do tistih, ki sicer verujejo v presežno, a ne vedo točno v kaj, ali morda drugih skupin verujočih, tudi obrobnih.

Kar smo hoteli poudariti v raziskavi in kar je hkrati ključno vprašanje, je, kako razumemo sestopanje po posameznih korakih. V duhovnosti posegamo po precej zapletenih pojmih,

ki so opredeljeni in vzeti iz prispodob. Težko je človeško razumsko in analitično navajati ugotovitve, sploh pa jih moramo jemati z nekaj rezerve.

Kljub tem pomislekom lahko trdimo, da se je sodelujočim v anketi zdel najpomembnejši vidik ponižnosti kot posledice izkustva Boga in svoje resničnosti. Nekoliko manj pomembno se jim je zdelo, da je cilj ponižnosti ljubezen, ki prežene »ves« strah. Da ponižnost ni krepost, ki bi jo z askezo dosegli sami, so sodelujoči ocenili za najmanj pomemben vidik ponižnosti.

SKLEP

Spoznati ponižnost pomeni človeku ohraniti uravnoteženje, saj mu pomaga živeti v resničnosti. Videli smo, da pri ponižnosti ne gre toliko za človeški odnos, da se namreč nekdo čuti vzvišenega ali ponižanega pred drugim človekom. Gre predvsem za odnos do božanstva, ki mu je odvzeta vsaka primerljivost, in to je temeljno drugačen odnos, v katerem človek okuša svojo brezupno nezadostnost. Pri tem pa smo izšli iz predpostavke, da je srečanje z Bogom srečanje s samim seboj. Pogovor z njim se začne pri strasteh, občutkih in potrebah. In ravno izkušnja lastnih grehov je tista pot, na kateri začutimo nemoč, da bi se sami poboljšali. Šele ko si ogledamo najprej te slabosti, se lahko srečamo z resničnim Bogom, sicer bomo videli le lastne projekcije.

Ponižnost ni najprej krepost, temveč je religiozna drža, ki človeka povezuje s Kristusom. Cilj ponižnosti ni človekovo ponižanje, temveč njegovo povišanje, spremenitev po Svetem Duhu. Bistveni vidik ponižnosti je, da je spokojna, da je taka do lastne resničnosti in do sveta, polna humorja. Ljudje mislimo, da bi morali premagati svoje napake, da bi morali razviti več samozaupanja. Potem smo razočarani, saj smo kljub temu še vedno občutljivi in ranljivi. Neuspeh lastnih prizadevanj, da bi dosegli gotovost, samozaupanja in moči, nas more odpreti za resničnega Boga. Ko se spravimo s tem, da smo ranljivi in občutljivi, postanemo bolj človeški. Ponižnost nas vodi k notranji resnicoljubnosti, pa tudi k humorju. Ne moremo se umikati pred ničimer zemeljskim, zato je humor preseganje samega sebe in duhovnega obvladovanja. V humorju pa je treba najti pravo mero zase, saj se z njim osvobodimo vsega zanosa, v katerem se tako radi napihujemo.

V naši družbi so pravila izoblikovana tako, da mora vsakdo, ki naredi napako, odstopiti. To velja za različna področja delovanja in zato smo vzgojili ljudi, ki nič ne tvegajo, ker se bojijo napake, pri tem pa izgubijo ustvarjalnost in inovativnost. Ta perfekcionizem onemogoči ljudi, ki nosijo odgovornost, saj iz strahu pogosto prikrivajo svoje napake in postanejo prilagodljivci, ki zatajijo lastno mnenje. V oblikah skupnosti živijo obstranci in ti so nekako preroški, saj zahtevajo resnicoljubnost, kajti njihov glas je klic po resnici. Postavljajo pristne zahteve ter prepoznajo človeško razdvojenost med tem, kar govorimo, in tem kar živimo.

POVZETEK IN KLJUČNE BESEDE

Avtor v diplomskem delu išče možne odgovore v razumevanju duhovnega življenja. Kakšen pomen ima za človeka duhovno izkustvo v krščanskem pomenu razodetja in po zgodovinskih dogodkih ter zgodovinski osebi Jezusa Kristusa iz Nazareta? Kako je s človeško naravo in grešnostjo in katere so tiste ovire, ki človeku onemogočajo sprejeti lastno resničnost? Katera duhovna drža predstavlja ponižnost, kot jo doživlja kristjan v molitvi in prošnji po odrešenju? Zakaj je Bog človeka po askezi in idealih vodil v nemoč, da bi se potem prepustil v božje roke? Kako vstopiti skozi ozka vrata, ko se je treba umiriti, saj bi bilo priti skozi na silo lahko tragično?

Odgovore na vsa ta vprašanja je avtor iskal pri sodobnih duhovnih piscih, pa tudi v ugotovitvah sodobne znanosti. Človekovo preobrazbo raziskuje skozi paradoks, moč je v slabosti. Popolnosti na svetu ni! Kako je mogoče zrelo živeti osebno slabost, kadar paradoksalno najdemo v njej lastno moč?

V strnjeni obliki je povedano, da je to sposobnost jasnega in resničnega spoznanja lastne nezrelosti, sposobnost poimenovati jo in spoznati njeno korenino. Ko odrasel človek dobro uvidi svoja nasprotja, ve, da se v njem sproža prepotentna moč, pred katero se počuti resnično slaboten. Razumeti pa mora, da je na začetku in na koncu poti svetosti izkustvo usmiljenja, kar je pomembno tudi zato, da zna prav živeti s slabostmi drugih.

Ključne besede:

duhovnost, grešnost, Jezus Kristus, nemoč, odrešenje, paradoks, ponižnost, resničnost, slabost, svetost

SUMMARY AND KEYWORDS

In the present thesis the author is searching for possible answers in order to understand a spiritual life. What is the meaning of a spiritual experience for a man in christian context of revelation and through historical events and historical personality of Jesus Christ from Nazareth? What about human nature and sinfulness and which are the obstacles preventing a man to accept his own reality? Which is the spiritual posture that represents humility as experienced by a Christian in his prayers and requests for redemption? Why would God lead a person through asceticism and ideals into a state of complete lack of strength if not to let him rest in His arms? How should a man enter through the narrow door without calming himself, when entering by force could finish tragically?

The author was looking for answers to all these questions in texts of contemporary spiritual writers as well as in findings of contemporary science. He studies personal transformation through a paradox, namely strength is in weakness. There is no perfection in the world! How can a man live maturely his personal weakness when, paradoxically, he finds strength in his own weakness?

In short, the point is the ability to recognize one's own immaturity clearly and truly, to name it as such and to recognize its origin. When an adult gets a clear insight into his contradictions, he knows that they trigger in him an overpotent strength which makes him feel really weak. Yet, he has to understand that the start and the end of the path of sanctity are marked by the experience of mercy which is also important to know because it enables him to deal correctly with weakness of other people.

Keywords: spirituality, sinfulness, Jesus Christ, lack of strength, redemption, paradox, humility, reality, weakness, sanctity

REFERENCE

- Bizant, Milan. 2002. Močan sem takrat, ko sem slaboten. V: *Božje okolje* 26: 15–17.
- Daigneault, André. 2006. *Pot nepopolnosti*. Celje: Društvo Mohorjeva družba: Celjska Mohorjeva družba.
- Izreki svetih starcev: Apophthégmata hagion gerónton*. 2002. Celje: Mohorjeva družba.
- Fausti, Silvano. 2000. *Priložnost ali skušnjava*. Ljubljana: Župnijski urad Ljubljana – Dravlje.
- Gostečnik, Christian. 2006. *Neustavljivo hrepenenje*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski institut.
- Grün, Anselm, in Dufner, Mainrad. 2008. *Duhovnost od spodaj*. Maribor: Slomškova družba, Slomškova založba.
- Modrost puščave: Izbrani izreki puščavskih očetov*. 1994. Ljubljana: Župnijski urad Ljubljana – Dravlje.
- Lojolski, Ignacij. 2007. *Duhovne vaje*. Ljubljana: Župnijski urad Ljubljana – Dravlje.
- Louf, André. 2001. *Milost zmore več*. Ljubljana: Župnijski urad Ljubljana – Dravlje.
- Lovše, Viljem. 2013. Duhovno spremljanje skupine Srce. V: *Življenje je dar, srce je pot. Zbornik ob deseti obletnici skupine Srce*. Skupina Srce, 14–16. Ljubljana: Salve.
- Nouwen, Henri J. M. 1992. *Pot srca*. Ljubljana: Župnijski urad Ljubljana – Dravlje.
- Sion, Victor. 1997. *Duhovni realizem male Terezije*. Ljubljana: Družina.
- Sveta Terezija Deteta Jezusa. 1997. *Avtobiografski spisi*. Sora: Karmel.
- Sveto pismo Stare in Nove zaveze*. 2003. Slovenski standardni prevod iz izvornika: študijska izdaja – 2., pregledana izdaja, 3 natis – Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.
- Špidlik, Tomáš. 1998. *Osnove krščanske duhovnosti*. Maribor: Slomškova založba.
- Štrukelj, Anton. 2000. *Klečeča teologija*. Ljubljana: Družina.
- Vanier, Jean. 1994. *Skupnost kraj odpuščanja in praznovanja*. Ljubljana: Župnijski urad Ljubljana – Dravlje.
- Vanier, Jean. 2004. *Vsak človek je sveta zgodba*. Celje: Mohorjeva družba.
- Wilks, Frances. 2009. *Inteligentna čustva*. Kranj: Ganeš.